

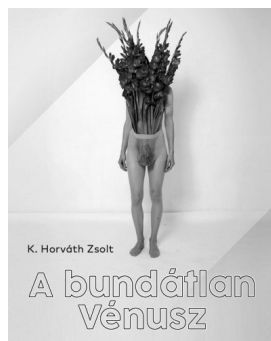
Mégsem bunda a bunda

K. Horváth Zsolt: *A bundátlan Vénusz*. Budapest, Prae, 2021. 163.

K. Horváth Zsolt könyve – alcíme szerint – a női testszőrzet (más néven bunda) biopolitikájáról és az eszményi test politikai antropológiájáról szól. Az alcímbe szereplő fogalmak Michel Foucault-ra, illetve a társadalomtudományok olyan diskurzusaira utalnak, melyek a hétköznapi jelenségeit politikai struktúrákként, átpolitizáltként értik meg. Szinte párhuzamosan ezzel a kötettel a University of Washington Pressnél hasonló témában egy nagyon különböző optikájú kiadvány jelent meg, Breanne Fahs *Unshaved. Resistance and Revolution in Women's Body Hair Politics* című könyve.¹ Önmagában semmi meglepő nincs az egybeesésben: a testantropológiai vizsgálatok, ahogy K. Horváth Zsolt is több interjúban utalt rá, a nemzetközi szakirodalomban nagyon gyakoriak, a női testszőrzettel is több monográfia foglalkozik. Mégis érdekesnek érzem ezt az időbeli egybeesést. Ugyanis Fahs kötete éppen abból indul ki, hogy a borotvátlan női test ágenciája milyen mozgalmakat volt képes elindítani, milyen közösségeket tudott szervezni. K. Horváth Zsoltnál pedig tudatosan ott van az a perspektíva, hogy bár utal a testszőrzet vállalásának radikális, főként művészeti gesztusaira, azokat az elit ügyeként könyveli el, s inkább a szőrtelenítés/szőrtelenítés represszív és kötelező érvényű logikái foglalkoztatják.

Még egy elemmel tovább vinném ennek a párhuzamnak a jelentőségét. A recenzióhoz anyagot gyűjtve podcasteket hallgattam, megnéztem a testszőrzettel kapcsolatos kutatások főbb eredményeit. A sok egyező történeti megállapítás mellett egy fontos retorikai különbség nagyon szembeszökő volt: a férfiak által írt szövegek általában a test átpolitizáltságának elméleti kérdéséből indulnak ki, míg a nőknél, illetve genderfluid identitású szerzőknél, beszélőknél rendszeres az a kezdés, mely a szőrtelenítéssel vagy a szőr tabusításával való első személyes találkozásból építkezik (Fahs könyvére is ez jellemző). Nőmegszóalóként folytatnám is ezt a hagyományt, mert ennek – amint a későbbiekben bizonyítani igyekszem – komoly jelentősége van. De kelet-európai prűdériával nem a saját szőrtelenítés-önéletrajzom mesélem el, csak az első olyan emlékem, amikor a női testszőrzettel való találkozás nagyon megdöbbenett.

Ha jól tudom rekonstruálni, olyan 1991–1992 tájékán lehetett, a romániai állami televízió magyar nyelvű adásában a Napoleon Boulevard *Júlia nem akar a földön járni* című klipjét láttam kiskamaszként. A klipben (amit sajnos nem tudtam

¹ FAHS, 2022.

előbányászni online felületeken, és erős a gyanúm, hogy esetleg nem is létezik, de abból a szempontból mindegy is, hogy az én emlékképeimben él és így él) az általam Júliaként azonosított nő tarkóján összekulcsolt kézzel úgy volt látható nagytotálban, hogy jól látszott fekete, göndör, extravagáns hónaljszőrzete. Emlékszem arra, hogy nagyon komoly dilemmát jelentett számomra Júlia moralitásának megértése, hogy ő vajon attól, hogy nem akar a földön járni, jó vagy rossz ember-e. Én mindenesetre – vitába szállva a dalszöveggel – neki drukoltam, hogy ne kelljen leszállnia a földre, s ezt a szép, esztétikus, fekete hónaljszőrt Júlia kitüntetettsége jeleként értelmeztem. A klip 1988-as lehet (ha van, s nem én találtam ki Júliát Sandra és Madonna keveredésében), s bőven előtte van annak az 1990-es évekre datált változásnak, amikor Kelet-Európát és Magyarországot is elérte a Nyugatról, vagy még inkább Amerikából érkező szőrtelenítési norma. A szőrös Kelet – szőrtelen Nyugat Vasfüggöny előtti ellentétpárjának K. Horváth Zsolt könyve külön fejezetet szentel, de Fahs könyvében is fontos a német, borotvátalan úszólányok nyújtotta inspiráció a saját testszőrzet elfogadásában.

Az általam említett példa is ugyanazt illusztrálja, mint a kötet egésze: a testtel kapcsolatos interiorizált elvárások az adott társadalom politikai, piac- és médiaműködéseibe ágyazott konstrukciók, éppen ezért nagyon meglepő a normatív működésük. Az viszont kevésbé egyértelmű, hogy milyen következményei vannak a téma megértésére annak, hogy személyes élményekből (is) vezetjük le a testszőrzet-politikát, vagy pedig *ab ovo* egy fegyelmező rendszer megnyilvánulását látjuk benne. Az egyik esetben az elmozdulás lehetőségei és mikroforradalmi, a másikban a norma leírása válik fontossá.

A *bundátlan Vénusz* éppen ezzel a jellemzőjével is ahhoz a francia társadalomtörténeti hagyományhoz zárkózik fel, melynek Foucault nyomán az „antropológiai szendergésből” (*sommeil anthropologique*) való felébredés, a hatalom szubverzív működésmódjára való figyelmeztetés a célja. S e hagyomány értelmében a francia társadalomtörténetben éppen ezért a legváltozatosabb társadalmi jelenségeknek van megírt társadalomtörténete a nadrágtól a macskáig, a színektől a zajokig. K. Horváth Zsolt ezt a tradíciót abban az önjellemzésben idézte meg, mely szerint „[...] jelen nem létezik. A jelen mindig a múltból jövő különböző hagyományok, megszokások, normák, szabályok éppen aktuális konfigurációja, ami elég gyorsan változik.”² Vagy másképpen fogalmazva, éppen hogy a transzcendentális jelen kialakítása a cél (a második fejezet alcíme: *A „jelen” történelme*), melyben a normák történetiségének megértése annak garanciája, hogy a jelenben tapasztalattá válnak, s így új tapasztalatokat képesek kialakítani.

A *bundátlan Vénusz* nyolc fejezete a norma leírásának nem lineáris társadalomtörténetét adja. A bevezető a kötet születésének történetét egyetemi szemináriumokhoz kapcsolja: az egyetemista (lányok) csoportja meglehetősen zavarba jön a szőrzet és szőrtelenítés mint kutatási téma hallatán. A második fejezet az eszményi test kortárs szőrtelenítés evidenciáját írja meg filmes példákon keresztül. A harmadik fejezet annak megy utána, hogyan válik a kétezres években mainstreammé a szőrös női test politikailag provokatív olvasata, hogy aztán a következő fejezet

² <https://24.hu/kultura/2022/08/28/k-horvath-zsolt-a-bundatlan-venusz-interju-szortelenites-szemeremszorzet-tortenesz-antropologia/> (Utolsó letöltés: 2022. szeptember 1.)

következésként vigye végig a szórtelenítési láz eredettörténetét. Ennek a fejezetnek is jellemzője az a szintén a *French Theory* ihlette retorikai megoldás, hogy mialatt a szerző felépít egy gondolatmenetet, megmutatja azt a gondolkodási struktúrát, melynek nevében építkezik. Így egyszerre megyünk időben vissza a testszórzete teljében látható Nanáig, a 19. század végéig, illetve egyszerre derül ki annak a módszertani kockázata, hogy egyetlen lineáris eredettörténet mellett köteleződjünk el. Az ötödik fejezet visszatér a bevezető fejezetben tematizált szórtelenség és fogyasztói társadalom összefüggéséhez és azt az ikonográfiai összefüggésrendszert tárja fel, hogy egy körülbelül négy évtizedes keretben hogyan válik a természetes testszórzet ellenséggé. (Fahs kötetében olyan statisztikákra utal, melyek értelmében az amerikaiak 50% körül hajlamosak olyan normákat követni, melyek a testet az egészség nevében szabályozzák – például maszkrviselés, tisztálkodás, zöldség-gyümölcsfogyasztás, s körülbelül 70% körül mozog a követés olyan szabályok esetében, melyekből esztétikai nyereség származik – például magassarkú viselése, napi rendszerességű sminkhasználat).

A hatodik fejezet a testszórzet politizálódását illeszti bele a kapitalizmus neoliberalis-neokonzervatív váltásának történetébe, melyben a hatvannyolcas baloldal eszméinek felszámolását követően, a deviancia és szabálykövetés határai ismét éles hangsúlyokat kaptak. A Kelet-Nyugat dimenzió szórtörténeti jelentősége a hetedik fejezetben rajzolódik ki, melyben az ötödik fejezet ikonográfiai perspektívája relokalizálódik a hetvenes-nyolcvanas évek Magyarországra. Ugyanaz a dinamika, mely a korábbi fejezetre is jellemző volt, hogy a szerző többféle működési logikájú képtermelési iparág példái közül válogat (filmművészet, reklámtartalmak stb.), itt is központi jelentőségű, s az 1985-ös szépségkirálynő-választás elhíresült esete az iparági logikák közötti komplex összefüggések sajátos geopolitikáját engedi megérteni. Az utolsó fejezet szintén a módszertani mondanivalót erősíti fel azáltal, hogy a „diskurzus ritkítását” állítja párhuzamba a „szeméremszórzet sűrűségével”: a könyv, beismerve társadalmi hatásának korlátozott voltát, mégiscsak az engedelmes testek termelése ellen foglal állást. Az utolsó bekezdés tételes *ars poetica*, mely nem kevesebbre biztat, mint a természetes újraalkotására, s ebbe a szerző másik, párhuzamosan futó kutatási projektjének alanya, Mérei Ferenc is bekapcsolódik egy mottószerű állítással: „tanuljuk meg tisztelni az egyénit és szeretni a természetet”. (148.) Ezt az egy idézetet emelem ki a könyvben szereplő sok áthallás közül, melyek egy másik elemmel is igazolják, hogy K. Horváth Zsolt stílusa a francia tudományos értekező szövegek megoldásain nevelkedett.

Végül térjünk vissza a bevezető párhuzamhoz. Számomra a kötet nagyon szimpatikus és kétségkívül messzemenően fontos fejtegetéseiből éppen egy olyan esettanulmány/perspektíva hiányzott – a szöveg elején is felvillantott nézőpontkülönbséghez is visszakapcsolva –, ami megmutatta volna azt az átalakulást, mely éppen a kortárs, radikálisan queer szexuális kultúrákban történik a testszórzettel. Ennek a felszabadító nézőpontnak a bevonása a kötetnek nem célja, hiszen *A bundátlan Vénusz* egy heteroszexuális társadalom szórtörténetét írja meg, mely ma éppen átrendeződni látszik. (Vagy legalábbis vannak olyan hangok, mozgalmak és jelenségek, melyek az átrendeződést, a könyv dokumentálta normák alóli felszabadulást ígérik.) Ebben az ellentörténetben – a kötetben felsorolt, s a mainstream vizuális kultúrát uraló fényesre borotvált testek mellett – megjelenhetnének a női

testszőr nem-heteroszexuális dimenziói is. Például a 2016-os Klinghammer István-féle „borotvátlan, kócos, kockás inges tanári kar”-kijelentés nyomán szerveződő, KLIK-bíráló pedagógus-mozgalmak része volt a tanárnők hónalj- és lábborotvátlanlásának felvállalása is – a nagyon törekeny magyar posztfeminista törekvések önironikus regiszterében. Vagy Morgan Wood Callisto drag queen azon döntése, hogy átöltözéseit szőrös mellrel performálja. Vagy az olyan *trash*-tartalmak, ahol nők szőrös mellkassal hoznak zavarba idegeneket, zömmel férfiakat, kandikame-rák előtt.

A kötet is hivatkozza Lesnik-Oberstein a nők és a testszörzet viszonyának szentelt „A végső tabu” címmel megjelent monográfiáját.³ A bundátlan Vénusz véleményem szerint éppen azon a ponton születik, amikor ennek az utolsó tabunak a tabutlanítása elkezdődött. De, amint a könyvből is megtudhattuk, az engedelmes testek termelése egy végtelen történet, s új tabuk állnak a korábbiak helyére.

Keszeg Anna

Felhasznált irodalom és rövidítések

FAHS

2022 FASH, Breanne: *Unshaved. Resistance and Revolution in Women's Body Hair Politics*. Seattle, WA, University of Washington Press, 2022.

LESNIK-OBERSTEIN

2011 LESNIK-OBERSTEIN, Karín: *The Last Taboo: Women and Body Hair*. Manchester, Manchester University Press, 2011.

³ LESNIK-OBERSTEIN, 2011.